

İslâm'da İlim ve Muhtevâ

İslâm Dîni, insanı merkeze alan ve onun bireysel olarak kemâle ermesini isteyen, kemâl sâhibi insanların da biraraya gelerek “tevhîde dayanan, tüm davranışlarında ahlâkîlik ölçüsünün dışına çıkmayan, sosyal adâletin egemen olduğu” bir toplum oluşturmalarını telkin eden bir dindir. Bu özellik aynı zamanda, gerek bireysel anlamda (mü'min olarak) gerekse toplumsal anlamda İslâm toplumunun en belirgin niteliklerine işâret etmektedir. Bu nitelikler İslâm insanının nasıl bir bilinç düzeyine sâhip olduğunun, bu üstün bilincin hayâta dâhil olarak hayâtı nasıl şekillendirdiğinin ve hangi temel ilke ve esasları ölçü kabul ettiğinin anlaşılması açısından son derece önemlidir. Bu bir kalite demektir. “Müslüman”, gerek zihin dünyâsı (akîdesi) îtibâriyle gerekse sosyal hayattaki misyonu îtibâriyle her türlü basitlikten arınmış; ilkeli ve tutarlı duruşuyla, değer yargılarıyla rafine insandır. İslâm toplumu da rafine bir toplum. Yüce Rabbimiz Kur'ân-ı Kerîm'de: “Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet olmak üzere vücûda geldiniz, ma'rufu emredersiniz, münkerden nehy eylesiniz ve Allâh'a inanır îman getirirsiniz...” (Âl-i İmran, 110.) buyurarak müslümanların bu özelliğini açıklamaktadır. Yine Kur'ân'da: “İzzet ve şeref Allâh'ın, Rasûlü'nün ve mü'minlerindir.” (Münâfikûn, 8.) buyurmuştur.

Müslüman'ı bu şerefe ulaştıran şey onun sâhip olduğu inanç değerleri ve bu değerlerin onun hayâtına “sâlih amel” olarak yansımalarıdır. Bu yüce mertebeye nâil olmak, o mertebenin gerektirdiği mükellefiyetleri/yükümlülükleri yerine getirmekle mümkün olmaktadır. Hakîkat çizgisinden sapmadan, Allah ve Rasûlü'nün buyrukları istikâmetinde “müstakîm/dosdoğru” olmakla mümkün olmaktadır. İstikâmet üzere olabilen insanın zihin dünyâsı (akîdesi) berraktır, tevhîd üzeredir; amel dünyâsı müstakîmdir, “sâlih amel” seviyesine yükselmiştir. Bütün davranışlarında ahlâkîlik prensbinden aslâ vazgeçmeden “ihسان mertebesine”/Allâh'ı görüyormuşçasına ibâdet etme/amel etme yüceliğine ulaşmıştır. Aslolan da her türlü davranışında “Allâh'ı görüyormuşçasına” bir bilinç düzeyinde olmaktır. Zâten Allah (cc) biliyor ve görüyor, lâzım olan bu inancı canlı

tutmaktır. O zaman hem duygu ve düşüncelerimiz hem de iş ve amellerimiz bir anlam kazanacak, yapıp ettiklerimiz ibâdete dönüşüverecektir. Böyle bir inanca bağlı olarak ortaya konulansâlih amel, günümüz ifâdesiyle “kaliteli iş” demektir. Zâten “amel” kelimesinin ihtivâ ettiği mânâ da “bir işin bilinçli ve farkında olarak yapılması” demektir. İslâmî mânâda ilimde kalite, bilginin “sahih/doğru bilgi” olması ve insana “ihlas ve samîmiyet üzere” Rabbine kul olabilme şevk ve heyecânını vermesidir.

Bütün bunların sonucu kemâl mertebesine yükselen mü'min, “izzet ve şeref”te Allah (cc) ve O'nun Rasûlü (sav) ile berâber olacaktır. Bir Müslümanın da en büyük arzu ve isteği budur.

İşte bütün bu yüce mertebelere ulaşmanın yolu ilimden ve öğrenmeden geçmektedir. Onun için yüce Rabbimizin ilk hitâbı “Oku! Seni yaratan Rabb'inin adıyla...” (Alak, 1.) olmuştur. İlâhî hitap çok derin mânâlar içermektedir. Bir defa “Oku!” ilâhî emriyle ne okunacağından söz edilmiyor ama okumanın biçiminden/kalitesinden söz ediliyor: “Seni yaratan Rabbinin adıyla...” Okumak fiilinin nesnesi insana bırakılmış; yâni ne okursan oku, fizik oku, matematik oku, din bilimleri oku, pozitif bilimler oku, ne okursan oku ancak okuma biçimin “Rabbinin adıyla” olsun. Okuduğun şey seni Rabbine götürsün. Rabbini unutmadan oku. Okumalarında Rabbini devreden çıkarma; O, seni yaratan; O seni besleyen, büyüten, hayâtiyetini devâm ettiren Rabbin. Bu inceliği ve hassâsiyeti gözden kaçırmadan oku. Okumaların seni tefekküre, tefekkürün ise tahkîkî îmâna götürsün. “Oku! Seni yaratan Rabbinin adıyla...”

Rabbimizin bu ilk emri, okuma-yazma bilmeyen Ümmî bir Rasûle idi. Halbuki O, Rasûlünün ümmî olduğunu pekâlâ biliyordu. Buna rağmen bu ilâhî mesajdan murad; “(en iyisini Allah bilir) bu yüce dînin “okumak-öğrenmek ve amel etmek” üzere, bilgi temeli üzerine binâ edilmiş olduğuna dikkat çekmektir, denilebilir. Yahut “bu İslâm binâsını bilgi temeli üzerine binâ ederken sâhip olduğunuz bilginin bir değer ifâde edebilmesi için o bilginiz sizi Allâh'a isyâna değil, O'nu bilmeye, birlemeye ve Tevhîd'e götürsün...” vb. mânâları veya daha farklı hikmetleri düşünebileceğimiz derin anlamlardır.” Meselâ Mü'minûn sûresinde geçen şu

âyetlerde insanın yaratılışından söz edilmekte, insanın ana rahminde geçirdiği oluşum safhâlarına dikkat çekilmekte ve son cümlesiyle de “İşte yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir” buyurularak, bir mü’minin bu hakîkatler karşısında Rabbini nasıl tenzih ve takdis etmesi gerektiği anlatılmaktadır.

İlgili âyetlerin meâli şöyledir:

Andolsun, biz insanı çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık

Sonra onu az bir su (meni) hâlinde sağlam bir karargâha (ana rahmine) yerleştirdik. Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı bir parçacık et hâline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan hâline getirdik. İşte yaratanların en güzeli olan Allah, ne yücedir.” (Mü’minûn, 12-14.)

İşte bu çerçevede içinde bir okuma esas alınarak herşey okunur, öğrenilir ve onunla amel edilir; yeter ki bilgilerimiz bizi isyâna götürmesin. Nitekim, “Kur’ân-ı Kerîm’in âyetlerine baktığımızda insanın kendisini tanıyıp bileceği konulara bakmayı emreden 350, yeryüzünü araştırmaya teşvik eden 50, eğitim-öğretim ve pozitif ilimlere işâret edenlerin ise 750 civârında olduğunu görmekteyiz. Akıl ve akli kullanmayı öngören ayetlerin sayısı 65; cehâleti, bilgisizliği yeren âyetlerin sayısı ise 25 kadardır. Bu durum da göstermektedir ki İslâm Dîni bilim, eğitim ve öğretime çok önem vermektedir. Cehâlet ve bilgisizlik ise en büyük düşmanıdır. Bunun için eğitim-öğretim faaliyetlerinin üzerinde önemle durmuştur.”¹

Peygamber Efendimiz (sav): “Allah beni bir muallim olarak gönderdi.” buyurarak ilim öğretmenin önemini açıklamışlardır. Yine O’nun 23 yıllık risâlet/peygamberlik hayâtında insanları bilgilendirmek ve hidâyete ermelerini sağlamak için çaba sarfettiği görülmektedir. Hicreti tâkiben Medîne’de yaptıkları ilk işlerden biri, Mescid-i saâdetlerine bitişik bir okul (Suffe) yapmış olmalarıdır. Suffe ashâbının sayısının 400’e kadar ulaştığı olmuştur. Pek çok ileri gelen sahâbe orada ders görmüşler, Rasûlullâh’ın (sav) fem-i mübâreklerinden ilâhî vahyi dinlemişler, Sünnet-i seniyyeyi öğrenmişlerdir.

Gerek Kur’ân âyetlerinde gerekse hadislerde ilim öğrenmek teşvik edilmiştir, bâzılarını zikrederim:

“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”²

“Allâh'ım! İlmimi artır.”³

“Allâh'ım faydasız ilimden sana sığınırım.”⁴

“İlim her kadın ve erkek üzerine farzdır.”⁵

“Âlimler Peygamberlerin mirasçılarıdır.”⁶

“Kim ilim yoluna girerse Allah da onun cennete giden yolunu kolaylaştırır.”⁷

“Bir âyet bile olsa benden (başkalarına) tebliğ ediniz.”⁸

“İlim öğrenin ve onu insanlara öğretin.”⁹

“Siz benden işitiyorsunuz, sizden de başkaları işitir. Sizden işitenden de bir başkası duyar.”¹⁰

“Burada bulunanlarınız (benden işittiklerini) bulunmayanlarınıza tebliğ etsin. Olur ki burada bulunan bir kimse işittiğini, kendisinden daha akıllı birisine ulaştırmış bulunur.”¹¹

“Bir kimseye bir bilgi sorulur da o da bildiği halde onu gizlerse (söylemezse), kıyâmet gününde ağzına ateşten bir gem vurulur.”¹²

Sonuç olarak şunu ifâde etmek istiyoruz: Kur'ân ve Sünnette ilme ve öğrenmeye, öğrenimde kaliteye ve muhtevâyâya büyük önem verilmiştir. Peygamberimiz (sav) faydasız ilimden Allâh'a sığınmıştır. Öğrenilen bilginin insanı Allâh'a isyâna değil, Allâh'ın yüce kudretini ikrâra götürmesi esas alınmıştır. Efendimizin “faydasız ilim” ifâdesinden kastedilen bu esas olmalıdır.

Bir başka önemli husus ise öğrenilen bilginin mutlaka amele dönüşmesidir. Öğrenilen bilginin İslâm açısından olmazsa olmazı o bilginin ihlâslı bir şekilde yaşanmasıdır. Amele dönüşmeyen bilgi insan için yüküdür. Böylesi için Kur'ân'da şu örnek verilmektedir:

“Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerle kitap taşıyan eşeğin durumu gibidir. Allâh'ın âyetlerini inkâr eden topluluğun hâli ne kötüdür! Allah, zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez.”¹³

“Allâhım faydasız ilimden sana sığınırım.”¹⁴

(Allâhu a'lemu bi's-Savâb)

Dipnotlar:

[1] Kayadibi, Fahri., “İslam Dini'nin Eğitim Ve Öğretime Verdiği Önem” İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi ,sayı 4 (2001), s.34

2Zümer,9

3 Taha,114

4 Ebû Davud, I,567,ha.1550

5 İbn Mâce (Muk.17)

6 Ebû Davud, III,354,ha.3643

7 eş-Şeyh Mansûr Ali Nâsıf Et-Taç (Kahire,1935), I,62

8 Buhari, Enbiya,50

9 Darimi, Sünen (Muk. 24)

10 Tirmizi, Zühd,9

11 Buhari, İlim,13

12 Ebû Davud, III,360,ha.3660

13 Cuma,5

14 Ebû Davud, I,567,ha.1550

Prof Dr. Ali Çelik